

ה' של ספינה אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אהב ציון

העמסוני פירש כשהגיע לאת ה' אלקיך תירא, ואילו רבי עקיבא דרש מה'את' לרבות תלמידי חכמים, כיון שהוא דרש דרשה זאת, שלתמידי חכמים אתרבי מאת ה' אלקיך תירא, לכן זכה הוא להיות מכוון כנגד השכינה, והיינו שמצד שורש נשמתו שהיה מתחת כנפי השכינה ששם הוא משכן נפש הגרים, כן היה לימוד תורתו ודרשתו באופן כזה. ע"כ.

ובישמח משה (פרשת כי תשא) הביא בשם רבינו שמשון מאוסטרופולא ז"ל, לפרש על פי זה הפסוק "וכל מעשר בקר וצאן" אלו עשרה הרוגי מלכות, "כל אשר יעבור תחת השבט", כל אחד מהם היה תחת ובמקום אחד מהשבטים לכפר על חטא מכירת יוסף, "העשירי יהיה קודש לה", והעשירי מהם והוא רבי עקיבא יהיה קדש לה' במקום השכינה שהצטרפה עמהם. וזהו מה שאמרו אצל מיתת רבי עקיבא יצתה נשמתו "באחד", המכוון כנגד יחידו של עולם.

ורבינו הרי"ח בספרו בניהו כאן כתב: "י"ל למה לא זיכה הקב"ה את שמעון העמסוני בזו הדרשה גם כן מאחר שזיכהו לדרוש כל אתין שבתורה. ונראה לי בס"ד שנעלמה דרשה זו ממנו כדי לזכותו בשכר הפרישה שפירש מדרשות של כל האתין בדבר כבודו יתברך, וכמו שאמרו לתלמידיו כשם שקבלתי שכר על הדרישה וכו'. או נראה לי בס"ד רצה הקב"ה לזכות את רבי עקיבא בזאת הדרשה שהיא נדרשת לכבוד תלמידי חכמים כדי לתקן בזה את עון שנאתו שהיה שונא לתלמידי חכמים קודם שלמד תורה, וכמו שאמר רבי עקיבא לקמן (מט): כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי תלמיד חכם ואשכנו כחמור."

כד:

"כל איסורי הנאה שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן"

האם גם במצוות עשה לא יד"ח שלא כדרך הנאתו

במשנה למלך (פ"ה מהלכות יסודי התורה הל"ח) נסתפק ז"ל: "יש לחקור בהא דקיימא לן דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן, אם נאמר גם כן במצוות עשה דרחמנא אמר תאכל כגון במצה וקרבן פסח אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא ידי חובה". וכתב לפשוט הספק: "ונראה דלא שנה, דכי היכי דמצוות לא תעשה דרחמנא אמר לא תאכל אמרינן דאם אכלו שלא כדרך הנאתו דפטור משום דלא מיקרי אכילה, הכי נמי במצוות עשה דרחמנא אמר תאכל אם אכלו

במים אף דנשתנה מכמות שהיה, אבל כיון דקסלקא דעתין דאסירי בהנאה גם בכהאי גוונא אסור.

כב:

"עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח"

מהיכן בא ר"ע ומדוע דווקא הוא דרש זאת

מרן החיד"א בספרו פתח עינים כתב לפרש הלשון 'עד שבא רבי עקיבא ודרש', דמהיכן בא כדי לדרוש זאת, הווא ליה למימר דרש רבי עקיבא וכו'. וביאר זאת על פי הגמ' בחגיגה (יד): 'שארבעה נכנסו לפרדס ואלו הן בן זומא, ובן עזאי, אחר ורבי עקיבא. ובהמשך הגמ' מספרת שאחר ראה את המלאך הקדוש מט"ט יושב וכותב זכויותיהן של ישראל, ותהה שהרי מקובלנו שאין למלאכים רשות לשבת בשמים, ואמר שמא יש שתי רשויות ח"ו. ומסיימת הגמ' שהוציאו את מט"ט והלקוהו שישים מכות של אש משום שלא עמד מלפני אחר.

ומבאר החיד"א שהלקוהו בעבור שלא עמד מפני אחר שהיה תלמיד חכם וצריך לכבודו, ורבי עקיבא שהיה נוכח באותו מעמד וראה איך שבשמים מקפידים על כבוד תלמיד חכם, על כן כשירד למטה, בא ודרש 'את ה' אלקיך תירא, לרבות ת"ח'. וזהו לשון עד שבא רבי עקיבא, שבא מהשמים.

ובספר תשואות חן להרה"ק רבי גדליה מליניץ (בסוף הספר), הביא מהגאון רבי נפתלי כץ בעל סמיכת חכמים, בעניין עשרה הרוגי מלכות דאיתא בכתבי האר"י הקדוש, כי חז"ל אמרו שהשבטים אחרי שמכרו את יוסף, השביעו שלא יגלו את הסוד, והם היו רק ט' וצרפו השכינה עמהם שיהיה עשרה, ועשרה הרוגי מלכות הם כנגד השבטים לתקן עוון מכירת יוסף, וכיון שרבי עקיבא היה בן גרים הוא היה מכוון כנגד השכינה.

והגאון הנ"ל הוסיף טעם לשבח בזה ששמעון

כב.

"והרי דם ררחמנא אמר לא תאכל"

דם שנתערב במים האם אסור מדאורייתא

בחוות דעת (יורה דעה סימן ע ביאורים סק"ד), הביא מספר איסור והיתר שדם שנתערב במים אין עוברים עליו, שכיון שאינו ראוי לזריקה על גבי המזבח, הוי כמו דם שבשלו דקיימא לן (מנחות כא.), דאין עוברים עליו משום דאינו ראוי לזריקה.

ותמה עליו המנחת חינוך (מצוה קמח) מסוגיין, דאם כן מאי מקשה כאן דלרבי אבהו יהא דם אסור בהנאה, ואם כן אמאי נמכר לגננין, הא כיון דהדם כבר נתערב באמה דהיינו אמת המים שבעזרה, הרי נתערב במים, ובכהאי גוונא לפי דברי האיסור והיתר אין עוברין עליו משום דם מהתורה.

ותירץ האחיעזר (חלק יו"ד סימן ט אות ד), דהנה שיירי דם שזרקו, אף על גב דאינו ראוי לזריקה עכשיו, מכל מקום כיון שהיה ראוי לזריקה בפועל עוברים עליו, ואם כן גם אם בשלו אחר כך יש לומר דחייבים עליו, דכל שהיה ראוי לזריקה בפועל, אף דאחר כך שוב אינו ראוי לזריקה חייבים עליו, ולכן הדם של הקרבנות שנתערב במים שבאמת המים שבמקדש שפיר עוברים עליו משום דם כיון שהיו ראויים לזריקה בפועל, אבל מה דאמרינן דם שבשלו אין עוברין עליו היינו בדם חולין שלעולם לא היה ראוי לזריקה בפועל, ובעינן שיהא דומיא דדם זריקה, ובזה לעולם אם בשלו אין עוברין, ולפי דברי האיסור והיתר הכי נמי אם נתערב במים אין עוברים עליו.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב במפתחות לסימן קעה, וח"ג סימן שכ, וח"ז סימן כפג), תירץ על פי מה שהביא שם מהר"ן בעבודה זרה (דף מו), דאיסור שנשתנה מכמות שהיה באיסורי אכילה שרי ובאיסורי הנאה אסור, אם כן יש לומר דלהווא אמינא דדם אסור בהנאה שפיר מקשה, דהרי דם שנתבשל וכן דם שנתערב

שלא כדרך הנאתו לא יצא ידי חובה משום דלא שמיה אכילה, אלא שלא ראיתי כעת דין זה בפירוש במ"ע."

ובבית הלוי (ח"ג סימן נא אות ד), הביא להוכיח ממשנה מפורשת במנחות (צט:), דקתני התם שעיר של יום הכיפורים נאכל לערב, והבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה. ופירש רש"י, השעיר של מוסף שהוא חטאת והוא שעיר הנעשה בחוץ ונאכל לכהנים, נאכל לערב בלילי שבת אף על פי שאין יכולין לבשלו בשבת, הבבליים כהנים אוכלין אותו חי כשחל יום הכיפורים בערב שבת. ע"כ. והרי אכילת קדשים מצוה היא, כדכתיב "ואכלו אותם אשר כפר בהם", וכן כתב במנחת חינוך (מצוה ז), ואם כן היאך קתני דהכהנים הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי, הרי אין זה דרך אכילתו ולא מקיים בזה כל מצוה. ולכאורה מוכח מזה, דבקיום מצוות מקיים המצווה אף בשלא כדרך אכילה או הנאה, ודלא כמו דמסיק המשנה למלך שלא שנא, וגם במצוות עשה שציוותה התורה לאכול, אכילה שלא כדרכה לא מקרי אכילה.

ותירץ שם בבית הלוי, בהקדם מה שכתב לחדש (על פי סוגית הגמ' בפסחים ג: לגבי חלוקת לחם הפנים והתוס' ישנים ביומא לט), דבמצוות אכילת פסח או אכילת מצה, הוי החיוב על האדם שהוא מחוייב לאכול פסח ומשום הכי אם אכל פחות מכזית לא שמיה אכילה ונחשב שלא אכל פסח. אבל מצות אכילת קדשים לא הוי המצווה כלל על אדם מיוחד, דהא לא הוי חיובא אקרקפתא דגברא, רק המצווה הוא שיהא הבשר קדשים נאכלין, ומי שיש לו בשר קודש הרשות בידו ליתנו לאחר לאכול, וגם כן מתקיימת המצווה בזה, ואם כן הרי גם באכל כל אחד פחות מכזית מכל מקום הא הקדשים נאכלו ונתקיימה המצווה.

בו.
"קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה"

האם הנאה רוחנית מותרת בהקדש

מבואר בגמ' דהוי משלשין את האומנים בלולין כדי שלא יזונו עיניהם וכו'. והקשה חכם אחד להגרי"ח זוננפלד זצ"ל (הובא בספר הזכרון יד משה עמוד רב-רג), מהגמרא ביומא (נד.), דאיתא התם שבשעה שישאל עולים לרגל גוללין בפניהם את הפרוכת, לומר להם ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה. ע"כ.

לאסוקי שמעתתא

"אמר אביי אם תמצא לומר זה וזה גורם" (כו.) שתיית חלב מבהמות שאכלו חמץ בפסח

כתב מרן רבינו זי"ע בהליכות עולם (ח"א עמוד שה והלאה): "הנה בשו"ת בית אפרים (חאו"ח ס"ס לה) נשאל בדין זה, והשיב, לפי עניות דעתי אין כאן בית מיחוש, ולא דמי למה שכתבו הפוסקים שבהמה שנתפטמה בדברים האסורים בהנאה דבעינן שהייה מעת לעת משעת אכילתה, שזהו רק באיסורי הנאה שאסורים לכל העולם, אבל חמץ בפסח, אף על פי שאסור לישראל בהנאה אפילו חמצו של גוי, וכמו שכתב שם הרמ"א (ר"ס תמ"ג), מכל מקום על העכו"ם עצמו לא שייך איסור הנאה, ולדידיה משרא שרי, ובהיתר הוא מאכיל החמץ לבהמותיו. והוא ליה כחורכו קודם זמנו, ואף על פי שאסור לישראל ליהנות מחמץ של גוי, היינו מחמץ בעין, אבל בנידון דנן שהעכו"ם מאכיל לבהמותיו החמץ בהיתר גמור, ועכשיו הוא חולב הבהמה ואין כאן דררא דחמץ כלל, חמץ אסרה תורה ולא חלב, ואיזה הנאה מגיע לישראל מהחמץ וכו'. עכת"ד. וכן הוא בשערי תשובה (ס"ס תמח). וכן העלה להתיר בשו"ת מחנה חיים חיו"ד (סי' כ-כא).

"והרב חיי אדם (בנשמת אדם סי' ט) כתב ששמע שיש מקום להחמיר בזה על פי מה שכתב המג"א (סי' תמה) דזה וזה גורם אסור בפסח, ויש לדחות שלא כתב המג"א אלא לעניין שבח עצים בפת וכו', אבל בשאר דברים שאינם בעין זה וזה גורם מותר, וכן כתב המג"א (סי' תמב סק"ט). ועד כאן לא החמירו האוסרים אלא בבהמה שנתפטמה כל ימיה רק באיסורי הנאה, וזה לא תמצא בחמץ, שהרי כל השנה שעת היתר היא בחמץ, ולכן אפילו באותו יום שאכלה חמץ, החלב מותר. ועוד דהא חלב אי לאו דגלי קרא להיתר כדאיתא בבכורות (ו:): הווא אמינא דאסור, אי משום דדם נעקר ונעשה חלב, אי משום דהוי כמו אבר מן החי, ואף על פי כן שרי ליה רחמנא, והואיל ואשתרי אשתרי, כדאמרינן ביבמות (ז:): הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו וכו'. ע"ש.

"והפמ"ג (אשל אברהם ס"ס תמח) כתב לצדד בזה. ע"ש. ובפמ"ג (ס"ס תמז) פשיטא ליה שהמנהג להתיר. ע"ש. וכ"כ בספר שערי רחמים בשם הגר"ח מוואליץ להתיר (והובא בשדי חמד חו"מ סי' ב אות ד בד"ה לכן). וכן העלה בספר יד יהודה (על הל' שחיטה, בסוף הספר דקמ"ו ע"ג) שמותר לקנות החלב בפסח מן הגוי ולשתותו באין חשש כלל, ושכן נראה ברור להלכה ולמעשה. הובא בשד"ח (שם סוף אות ד). ע"ש. ובשו"ת תורת חסד מלובלין (חאו"ח סי' כא) פלפל בחכמה בדין זה כדרכו בקדש, והעלה להתיר לצורך גדול וכיוצא בזה. ע"ש. ובשו"ת חסד לאברהם תאומים מה"ת (חאו"ח סי' מח) כתב להתיר כטעמו של החיי אדם בנשמת אדם הנ"ל, והוסיף עוד טעם להתיר על פי דברי רבינו יונה שכל שנשתנה בתר השתא אזלינן וכו'. וסיים, ובלאו הכי כיון שבשעה שבא ליהנות מהחלב, כבר בטל טעם החמץ מן העולם הו"ל כמו חרכו קודם זמנו, וכמ"ש הבית אפרים ועוד הרבה מחברים, ורוב הפוסקים מתירים זה וזה גורם בפסח, לכן די בטעמים הנ"ל לצרף להתיר ברור בלי שום מיחוש כלל וכלל. ע"כ."

הנעשים בבית הגדול והקדוש ורואה ומשיג בגלוי ענין השראת השכינה בישראל, כעניין שאמרו שם ככלה בבית חמיה שאינה צנועה מבעלה עיין שם, זה אינו ענין למעילה שהוא דווקא בעניין תענוג גשמי שהגוף נהנה."

והשיב לו הגרי"ח: "עיין היטב בפסחים ברש"י שם הכוונה שלא יזונו עיניהם ממראה נוי המלאכה, וזה ענין תענוג גשמי, שלא מכוונה רק לעיני, כי העין נהנה זה אסור, אבל מי שמתענג בנפשו בחדוה רבה שרואה הנסים